

Družbeno geografske značilnosti Ljubljanskega barja

Zgodovina - kolonizacija

Ena prvih kolonizacij na Barju je bila mostiščarska kolonizacija, ki je na Ljubljanskem barju obstajala približno dva tisoč let. Mostiščarji so bili že kar napredna civilizacija. Prehranjevali so se z domačimi živalmi, ribami in rastlinami. Na obrobju barja pa so nabirali divje hruške, slive, jabolka in imeli so celo divjo trto.

Orodje in orožje so izdelovali iz kamna, kosti, brona in nekaterih uvoženih surovin. Posodo pa so izdelovali iz keramike. Ker so živeli v času, ko je bilo Ljubljansko barje še večinoma jezero, so živeli na koliščih. Kolišča so bila zgrajena iz različnih vrst lesa (bolj odporni hlodi za nosilce). Koliščarji so najbolj znani po dolgih čolnih imenovanih drevaki. Z njimi so lovili in jih uporabljali verjetno tudi za transport.

Znano je da so se koliščarska naselja pojavljala povsod po Barju (kjer so bili ugodni pogoji za naselbino). Po dva tisoč letih mostiščarske kulture, je ta civilizacija propadla. V vodi se je nabralo veliko odpadkov, živalskih ostankov in fekalij. Zdi se povsem verjetno, da si je približno 100 koliščarskih rodov tako onesnažilo življenjski prostor, da na njem kmalu ni bilo več mogoče živeti na način, kakršnega je imela njihova civilizacija.

Za mostiščarji so prišli Rimljani, ki so prvi posegli v naravno okolje, pred približno dva tisoč leti. Izsuševali so zemljo, spremenili tok Ljubljanice, da bi bili bližje podpeškemu kamnolomu (ta se nahaja na južnem robu Lj. Barja in tamkajšnji kamen so uporabljali tudi pri graditvi NUK). Zgradili so Nauportus in kasneje Emono. V okolici Nauportusa so skopali izsuševalne jarke in zgradili cesto proti Emoni. O njihovem postanku na Barju pričajo mnoge sledi (kamni z rimskimi napisi).

Kasneje: Najstarejše naselje sredi Barja je bilo postavljeno šele leta 1830 kot kmečka kolonija. Pred tem so leta 1827 zgradili čez Barje 6 km dolgo cesto po trasi rimske; z novim naseljem so začeli naseljevati deloma osušeno barjansko zemljo.

Posegi človeka – izsuševanje barja

Prvi so torej začeli resno posegati v naravno podobo barja Rimljani; predvsem so zaradi prometa deloma regulirali Ljubljanico. Za časa cesarja Avgusta (1.stoletje) so na njej zgradili drugi rečni kanal, s katerim so si sicer podaljšali pot od Nauportusa (Vrhnika) do Emone (Ljubljana), so pa omogočili povezavo s podpeškim kamnolomom, od koder so tovorili marmor.

Leta 1554 je nastal prvi znani projekt za izsuševanje Barja. Predvideval je izkop kanala za Ljubljanskim gradom, vendar je ta očitno nastal bolj iz obrambnih razlogov.

V 18. stoletju so se začela osuševalna dela, s katerimi so skušali čim bolj omiliti poplave in usposobiti tla za obdelavo. S tem namenom so med Grajskim hribom in Golovcem izkopali kanal po načrtih jezuita Gabrijela Gruberja, kasneje poglobili in regulirali tudi strugo reke Ljubljanice v mestu, na Barju pa uredili omrežje večjih in manjših kanalov. Tako je nastala za Barje značilna parcelacija. Vodno gladino so tako uspeli znižati za 70 cm, vendar so se poplave še vedno nadaljevale.

Leta 1819 se je izdal načrt za popolno izsušitev in kultivizacijo Barja, ki je poleg zahteve o odstranitvi vseh jezov na Ljubljanici vseboval tudi plan izkopa omrežja vodnih jarkov in odtokov. Po letu 1836 je bil v celoti uresničen.

Bilo je še mnogo drugih načrtov za izsuševanje barja, z novimi drznimi, ekološko brezobzirnimi idejami. S temi deli so pospešili vodni odtok ter zmanjšali pogostost in trajanje poplav, vendar Barja niso povsem osušili. Toda nekdanja bogata močvirna in vodna flora in favna sta začeli izginjati. Dogajanje je pospešilo rezanje in uničevanje šote, ki so jo uporabljali za kurjenje in vrtnarstvo. Tako je danes na tem območju samo nekaj ostankov šotnega barja z značilno vegetacijo.

Raba površin – (med drugim posledica izsuševanja)

Mokrotna tla barja so za kmetijstvo malo primerna zato več kot polovico površin zavzemajo travniki, vendar pa je pretežno njivski prodni vršaj Iške, ki je tudi precej gosto naseljen. V zvezi z naselitvijo je treba omeniti, da je zopet problem voda. Hiše tu namreč ne morejo imeti kleti in tudi sicer je gradnja zaradi makrotne podlage zahtevnejša.

- travniki 55%
- njive 25%
- gozdovi 10%
- grmišča 5%
- naselja 5%

Dolžina:

- mejic: okrog 120 km
- melioracijskih jarkov: okrog 400 km

Ekološki vidiki Ljubljanskega barja

S posegom človeka v okolje, ko je začel izsuševati zamočvirjene predele, so se torej pogoji za življenje rastlin in živali močno spremenili. Mnoge vrste so izumrle, le redke so preživele, vendar so ogrožene. Strojno kopanje jarkov, uporaba gnojil, raznih škropiv in ogromne količine umetnih gnojil so zastrupili zemljo in s tem uničili mnoge vrste rastlin in živali.

Neokrnjene narave je v Sloveniji le še za vzorec. Tudi Ljubljansko barje se vse bolj kaže kot zelo ranljiv prostor, ki se lahko ohrani zgolj s sožitjem človeka in narave. V zadnjem stoletju Barje namreč doživlja urbanizacijo in upadanje kmetijske dejavnosti, kar prebivalcem še zdaleč ne prinaša višje kakovosti življenja. Prav zato so se Barjani, skrbni varuhi okolja, strokovna javnost in predstavniki države in občin, ki ležijo ali mejijo na Barje, zavzeli, da postane zavarovano območje. Posebno pozornost bodo namenili varstvu naravne in kulturne dediščine ter gradnji objektov za gospodarske dejavnosti; spodbujanju sonaravnega kmetijstva in podpori turističnih, kulturnih ter rekreacijskih dejavnosti. Možnosti za aktivno preživljanje prostega časa v naravi je na Barju veliko. Od kolesarjenja, jahanja in čolnarjenja do popoldanskih sprehodov in opazovanja narave. Barje ima ogromen, a skoraj povsem neizkoriščen izobraževalni potencial. Za vse šole, od vrtca do univerze, je idealna učilnica v naravi. Številna arheološka najdišča, kraški izviri in druge hidrološke zanimivosti, živali in rastline v osupljivi pestrosti odpirajo sodobnim pedagogom nove možnosti. Izvedljivo je tako rekoč vse.

Večje mesto je Vrhnika – v antiki in srednjem veku je bila končna postaja ladijskega prometa po Ljubljani in začetek kopnega prometa proti Sredozemlju. Danes je industrijsko pomemben kraj na zahodnem robu barja. Tu je razvita usnjarska, kovinska in lesna industrija.

Promet – ob severnem robu potekajo prometnice proti Notranjski, na vzhodnem robu pa proti Dolenjski

Opis poti

Najprej smo slišali referat o **zgodovinskem orisu Ljubljane**. Prvotno naselje Ljubljane je bila rimska Emona. Nahajala se je v južnem delu mestnega jedra do roba Barja. Srednjeveški trg je nastal na strateški legi v podnožju hriba z gradom do struge Ljubljanice. Od konca srednjega veka se je naselje začelo širiti čez Ljubljanico po ozemlju Ljubljanskih vrat.

Že v času AO je bila Ljubljana sedež parlamenta dežele Kranjske. Od srede preteklega stoletja, ko se je začelo gibanje za zedinjeno Slovenijo v okviru AO, je mesto postalo kulturno središče Slovencev. Po 1. svetovni vojni je bilo mesto sedež banovine in novo ustanovljene univerze ter drugih pomembnih slovenskih ustanov.

Pot smo nadaljevali proti **Ljubljanskemu barju**. To je tektonsko najmlajši del Ljubljanske kotline. Regija ima ime po barju, torej so zanjo značilna mokra šotna tla. Prvi naseljenci tu so bili mostiščarji z bivališči na kolih – koliščarji. Ravno zaradi mokrih tal. Zaradi neprimernosti za kmetijstvo in poselitev so že Rimljani začeli z regulacijo rečnih tokov. Kasneje se je to osuševanje še nadaljevalo. Na eni strani so res s tem povečali primernost za kmetijstvo in poselitev na drugi strani pa se je pojavil ekološki problem, saj so ogrozili mnoge rastlinske in živalske vrste. Danes se ukvarjajo z reševanjem tega problema. Večje mesto je **Vrhnika** – v antiki in srednjem veku je bila končna postaja ladijskega prometa po Ljubljanici in začetek kopnega prometa proti Sredozemlju. Danes je industrijsko pomemben kraj na zahodnem robu barja. Tu je razvita usnjarska, kovinska in lesna industrija.

Sledilo je **logaško polje**, ki sicer spada v regijo imenovano Notranjsko podolje. To je kraško polje, kjer se nahaja Logatec znan po Napoleonovem drevoredu. Danes pa je **Logatec** mesto z razvito lesno, kovinsko in tekstilno industrijo.

Tudi **Planinsko polje** je del Notranjskega podolja. Tu teče reka ponikalnica Unica, znano pa je tudi po Planinski kraški jami.

Sicer pa so znan kraški pojav na apnencu nastale **koliševke**. Koliševka je udorna vrtača, nastala s podorom jamskega stropa.

Postojnsko polje je severni del regije imenovane Pivka. **Postojna** je pomembno trgovsko, prometno, turistično središče. Tu se nahaja turistično zelo obiskana Postojnska jama. V **Pivki**, ki se nahaja v **Pivški kotlini** je razvita lesna in kovinska industrija. Kmetijstvo v regiji pa je usmerjeno v živinorejo.

Brkini so flišno hribovje poseljeno po uravnanih slemenih. Razvito je sadjarstvo – pridelava jabolk, hrušk, sliv. Večji kraj Ilirska Bistrica z razvito lesnokemično in elektro industrijo. V regiji teče **reka Reka**, ki ponikne v Škocjanskih jamah nato pa pride na plano v Italiji pod imenom Timave.

V regiji Kras se nahajajo **Škocjanske jame**. Razglašene so za mednarodno naravno dediščino in so turistično zelo znane. Prav tako kot jame v katerih teče ponikalnica reka Reka je ogleda vredna okolica, ki je primer kontaktnega krasa na stiku z ozemlja z vododržnimi sedimenti. V strateški legi je nastal tudi zaselek **Škocjan** v katerem je značilen sredozemski, samostojno stoječi zvonik. Sicer pa je Kras znan po vinu imenovanem **teran**, katerega trta dobro uspeva na apnenčasti podlagi in pa po **pršutu**. Tega pa pridelajo na osnovi svinjske živinoreje.

Na poti proti morju se nam na **Črnem Kalu** prvič odpre pogled čisto do obale, vendar pa se v poletni gneči, ko se vsi odpravljamo proti morju tu navadno zgodi prometni infarkt. Problem je v tem, da tu še ni dokončan avtocestni odsek, čeprav je viadukt v gradnji in se pospešeno gradi.

Na poti do morja se lahko ustavimo tudi v **Hrastovljah**. Hrastovlje naj bi dobile ime po številnih hrastih, ki so nekoč tu rasli. Največja znamenitost kraja je romanska cerkvice iz začetka 12. stoletja, ki je med najlepšimi kulturnimi spomeniki in je tudi uvrščena na seznam svetovne kulturne dediščine. Cerkvica je imela tudi značaj utrdb in stoji na skalni vzpetini nad vasjo. Obdaja jo obzidje in dva obrambna stolpa iz konca 16. stoletja. Notranjost cerkvice je okrašena s freskami, ki prekrivajo vse stene. Poslikave segajo v leto 1490 in prikazujejo prizore iz stare in nove zaveze. Najbolj znamenita freska je upodobitev mrtvaškega plesa. V slovenskem primorju je dobro razvito tudi **oljarstvo**. Olje so začeli pridobivati iz oliv saj so tu ugodni pogoji za rast oljke. Za oljko je namreč pomembno, da je dovolj toplo. Tu osrednja januarska T ne pade pod 0°C, ravno tako pa je tu največ ur sončnega obsevanja v Sloveniji in pa najdaljša vegetacijska doba. Poleg gojenja oljke imata v **kmetijstvu** nadpovprečen pomen tudi vinogradništvo in pa sadjarstvo – breskve, marelice, mandljevci. Zgoraj naštetih pogoji za rast oljke so ugodni tudi za ostalo kmetijstvo.

Na slovensko obalo pa je imelo velik vpliv tudi **spreminjanje Z meje**. Po 1. svetovni vojni je leta 1920 po Rapalski pogodbi potekala meja Peč, Triglav, Planina, Snežnik in naprej Kvarnerski zaliv. Po 2. svetovni vojni pa je se je po ponovnem sporu za mejo le ta postavila leta 1954. po vojni nastalo svobodno tržaško ozemlje se je razdelilo. In sicer je Italija dobila Trst in pa prometni koridor od morja proti SZ. Jugoslavija pa je dobila cono B, ki obsega večidel današnje Koprsko primorje.

Na obali je ostala prisotna tudi **dvojezičnost**, ki je uradno uzakonjena. Tu je namreč ostalo mnogo italijanskega prebivalstva. Dvojezičnost vključuje dvojezične napise na tablah, oznakah, rabo italijanskega jezika v šolah in uradih.

V zvezi z mejami pa ostaja še naprej nerešeno vprašanje **Piranskega zaliva in določitve meje s Hrvaško**. Problem je v tem, da je Slovenija po osamosvojitvi izgubila dostop v mednarodne vode in hoče, da ji Hrvaška le to omogoči. Hrvaška pa bi s tem izgubila mejo z Italijo. Zato nobena stran noče popustiti in vprašanje še naprej ostaja odprto.

Od vprašanja meje pa se vračam nazaj k nadaljevanju poti. In sicer k slovenskemu obalnemu mestu **Kopru**. Pomembna je predvsem **Luka Koper**, ki je specializirana za razsuti tovor in hitro pokvarljivo blago. Mesto se je razširilo prek mestne močvirne ravnine in s Semedelo na gričevnato pobočje. V Kopru so tovarna avtomobilskih delov, kemična, kovinska in druga lahka industrija.

Od Kopra smo pot nadaljevali v **Sečoveljske soline**. Ob kratki slovenski obali je danes le nekaj obalnih mokrišč, ki se nahajajo ob izlivnih delih kratkih, istrskih vodotokov. Nekoč jih je bilo več, saj so izlivna območja v preteklosti preoblikovali v soline. Sečoveljske soline so danes največje obalno mokrišče. Pomembne so zaradi pestrosti ptičjih vrst je na tem območju v smislu prezimovanja in gnezdenja. Do danes je bilo ugotovljeno 253 vrst, od tega jih 26 vrst neposredno gnezdi v Sečoveljskih solinah. Na podlagi teh danosti, so bile Sečoveljske soline razglašene za Krajinski park (leta 1989) s štirimi naravnimi rezervati. Obenem pa so soline pomembne predvsem kot izjemen preplet ekosistemov, ki združuje oblike prehodov med morskimi, sladkovodnimi in kopenskimi ekosistemi.

Od Sečovelj nas je pot vodila v **Portorož**. Portorož je najbolj živahno in mondeno slovensko turistično središče ob slovenski obali. Razvoj turističnega kraja ob Piranskem zalivu se je pričel v 19. stoletju, ko so odkrili blagodejne učinke solinskega blata iz bližnjih solin. Kraj je obiskan v vseh letnih časih saj ima zelo razvito turistično infrastrukturo. Pravljična okolica z blagodejno klimo, številni moderni hoteli, pokriti in ogrevani bazeni z morsko vodo, igralnica... so dobra osnova za sproščen oddih in tudi za živahno kongresno dejavnost. Bližnje letališče omogoča hiter dostop iz vseh koncev Evrope, bližnja marina pa nudi varno zatočišče in podlago za navtični turizem.

Turizem je pomemben in razvit ne le v Portorožu pač pa tudi drugod na Obali. Osnova za obmorski turizem so kopališke dejavnosti, sezona pa se začne z zvišanjem temperature morske vode nad 18 – 19°C. nov impulz zlasti na inozemski turizem, pomenita dve večji moderni **marini** v Luciji in Izoli.

Pot smo nadaljevali mimo **Pirana**. Piran je staro mediteransko in pristaniško mesto, ki leži na samem rtu Piranskega polotoka. Mesto je pravzaprav en sam velik muzej, saj ima ohranjeno srednjeveško zasnovo z zanimivo arhitekturo ter bogato kulturno dediščino. Ozke ulice ter tesno stisnjene hiše dajejo mestu prav poseben čar.

Piran je danes upravno središče ter tudi pomembno slovensko turistično središče.

Pomembno obalno mesto je tudi **Izola**. Izola je staro ribiško mesto z bogato zgodovino. Z ugodno obmorsko lego je Izola s svojo marino tudi eden vodilnih centrov navtičnega turizma. Leta 1820 je bila v tu odkrita termalno voda in tedaj je se je tudi začel prvi turizem. Danes je mesto pomembno tudi po ribištvu, saj je bila ravno v Izoli zgrajena prva tovarna za predelavo in konzerviranje rib ob Jadranski obali. Razvita je tudi kovinska industrija.

Poročanje smo zaključili še z zadnjim referatom o **fojbah**. Fojbe so kraške jame v katere so med 2. svetovno vojno partizani in komunistična partija metali italijanske obsojence.